

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ**

Domeniul de cercetare:
TEOLOGIE

Disciplina:
MISIOLOGIE ȘI ECUMENISM

Denumirea tezei de doctorat
**VIZIUNEA ORTODOXĂ ASUPRA FEMEII ȘI
PROVOCĂRILE CONTEMPORANEITĂȚII
- PERSPECTIVE MISIONARE –**

Conducător de doctorat:
Pr.Prof.Univ.Dr.Gheorghe Istodor

Doctorand:
Băiculescu (Lazăr) Mihaela- Florentina

CONSTANȚA, 2015

CUPRINS

INTRODUCERE	3
I.1. Actualitatea temei și necesitatea ei pentru misiunea Bisericii	3
I.2. Stadiul actual al cercetării la nivel național și internațional	5
I.3. Metode de cercetare	8
CAP.I FEMEIA DIN PERSPECTIVĂ INTER-RELIGIOASĂ ȘI FILOSOFICĂ	10
1.1 VIZIUNEA RELIGIILOR MONOTEISTE CU PRIVIRE LA FEMEIE	10
1.1.1.VIZIUNEA IUDAICĂ CU PRIVIRE LA FEMEIE	10
1.1.2 VIZIUNEA ISLAMULUI CU PRIVIRE LA FEMEIE	33
1.2 VIZIUNEA RELIGIOS-ORIENTALĂ CU PRIVIRE LA FEMEIE	50
1.2.1 FEMEIA ÎN HINDUISM	50
1.2.2 FEMEIA ÎN CONFUCIANISM	64
1.3 VIZIUNEA ANTICĂ CU PRIVIRE LA FEMEIE	69
1.3.1 FEMEIA ÎN ANTICHITATEA ROMANĂ	69
CAP.II CONDIȚIA FEMININĂ ÎN LUMINA REVELAȚIEI VECHIULUI ȘI NOULUI TESTAMENT CREȘTIN	75
2.1 FEMEIA ÎN LUMINA VECHIULUI TESTAMENT	75
2.1.1. ORIGINEA OMULUI	75
2.1.2 FEMEIA ÎN REFERATUL CREAȚIEI	100
2.2.1 FEMEIA ÎN ISTORIA BIBLICĂ A LUMII	105
2.2.2 FEMEIA ȘI GENEALOGIA MÂNTUITORULUI	110
2.3 FEMEIA ÎN LUMINA NOULUI TESTAMENT	119
2.3.1 FEMEIA ÎN EVANGHELIE	119
2.3.2 ATITUDINEA MÂNTUITORULUI FAȚĂ DE FEMEIE	125
2.3.3. FEMEIA REFLECTATĂ ÎN CELE 14 EPISTOLE PAULINE	130
2.3.4. FEMEIA ÎN EPISTOLELE SFÂNTULUI APOSTOL PETRU	137

CAP.III FECIOARA MARIA – ARHETIPUL FEMININ DESĂVÂRȘIT	141
3.1. VIAȚA SFINTEI FECIOARE	141
3.2. MISIUNEA PĂMÂNTEASCĂ	142
3.3. TRECEREA LA CELE VEȘNICE A SFINTEI FECIOARE	145
3.4. CULTUL MAICII DOMNULUI ÎN CONTEXTUL CONTROVERSELOR SINODULUI IV ECUMENIC	149
3.5. FORMELE DE EXPRIMARE ALE CULTULUI MAICII DOMNULUI	153
3.6. MAICA DOMNULUI ÎN TEOLOGIA SFINȚILOR PĂRINȚI	158
3.7. MARIOLOGIA ORTODOXĂ. CONSIDERAȚII GENERALE	163
3.8. MAICA DOMNULUI ÎN CATOLICISM ȘI ÎN PROTESTANTISM	166
CAP. IV VIZIUNEA PATRISTICĂ CU PRIVIRE LA FEMEIE	174
4.1. ATITUDINEA PĂRINȚILOR BISERICII	174
4.2.1. SFÂNTUL IGNATIE AL ANTIOHIEI	181
4.2.2. SFÂNTUL CLEMENT AL ALEXANDRIEI	182
4.2.3. SFÂNTUL IRINEU	185
4.2.4. TERTULIAN	186
4.2.5. SFÂNTUL EPIFANIU	186
4.2.6. FERICITUL IERONIM	188
4.2.7. FERICITUL AUGUSTIN	191
4.3.1. IMAGINEA FEMEII REFLECTATĂ ÎN OPERA SFINȚILOR TREI IERARHI	194
4.3.2. TRĂSĂTURI FIZICE ALE FEMEII REFLECTATE ÎN OPERA SFÂNTULUI IOAN HRISOSTOM	195
4.3.3. TRĂSĂTURI TEMPERAMENTALE ALE FEMEII	200
4.3.4. TRĂSĂTURI SOCIALE ALE FEMEII	202
4.4. IMAGINEA FEMEII REFLECTATĂ ÎN OPERA SFÂNTULUI VASILE CEL MARE	208
4.5. ROLUL ȘI MISIUNEA FEMEII REFLECTATE ÎN OPERA SFÂNTULUI GRIGORIE DE NAZIANZ	210
CAP. V CONDIȚIA ȘI ROLUL FEMEII ÎN CADRUL ECONOMIEI DUMNEZEIEȘTI. MISIUNEA ACESTEIA ÎN BISERICĂ	216

5.1. CĂSĂTORIA – CALE SPRE SFINȚENIE	219
5.2. NOBILA MISIUNE A FEMEII – MATERNITATEA ȘI EDUCAȚIA	228
5.3. MARTIRIUL FEMEILOR CĂSĂTORITE	233
5.4. FECIORIA – UN ALT MOD DE VIEȚUIRE CREȘTINEASCĂ	243
5.5. MONAHISMUL FEMININ	244
5.5.1. MISIUNEA ȘI VOCAȚIA CĂLUGĂRIȚELOR ȘI FECIOARELOR	249
5.6. DESPRE „PREOȚIA FEMEII”	254
5.6.1. INSTITUȚIA DIACONIȚELOR	264
CAP.VI PROVOCĂRILE CONTEMPORANE CU PRIVIRE LA FEMEIE DIN PERSPECTIVĂ MISIONARĂ. SOLUȚIILE MISIONARE ALE BISERICII	276
6.1. FEMINISMUL CONTEMPORAN	277
6.1.1. SCURT ISTORIC AL PROBLEMEI FEMININE	278
6.2. MIȘCAREA FEMINISTĂ: ETAPE, OBIECTIVE, REALIZĂRI	281
6.3. CURENTE PRINCIPALE ALE FEMINISMULUI	285
6.3.1. FEMINISMUL LIBERAL	285
6.3.2 FEMINISMUL CULTURAL	286
6.3.3. FEMINISMUL SOCIALIST	290
6.3.4. FEMINISM ȘI FREUDIANISM	291
6.3.5. FEMINISM ȘI EXISTENȚIALISM	293
6.3.6. FEMINISMUL RADICAL	295
6.4. TEOLOGIA FEMINISTĂ	296
6.4.1. FEMINISMUL ȘI RELIGIILE MONOTEISTE	297
6.4.2. FEMINISMUL ȘI RELIGIILE POLITEISTE	299
6.5. FEMEIA ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ	299
6.5.1 ATACURI LA ADRESA FEMEII ȘI FAMILIEI ÎN CONTEMPORANEITATE	303
6.5.1.1. DIVORȚUL ȘI ABANDONUL COPIILOR	303

6.5.2. DESFRÂNAREA – RANĂ DE MOARTE A IUBIRII	310
6.5.3. PROSTITUȚIA – COMPORTAMENT DEGENERANT AL IUBIRII ȘI MERCANTIL	324
6.5.4. PORNOGRAFIA- IMAGINEA CARE EROTIZEAZĂ, DEGRADEAZĂ ȘI DEZUMANIZEAZĂ FEMEIA	332
6.5.5. HOMOSEXUALITATEA FEMININĂ – LESBIANISM (SAFISM, TRIBADISM)	354
6.5.6 AVORTUL – PRIMA RANĂ A IUBIRII	362
6.5.7. CONTRACEPȚIA ȘI STERILITATEA VOLUNTARĂ	381
CONCLUZII	388
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ	400

VIZIUNEA ORTODOXĂ ASUPRA FEMEII ȘI PROVOCĂRILE CONTEMPORANEITĂȚII

- PERSPECTIVE MISIONARE –

Misiunea Bisericii într-o societate post-modernă presupune o complexă analiză a realității din perspectivă teologică, identificarea problemelor majore care frământă și tulbură societatea, de asemenea în funcție de acestea, elaborarea unei strategii coerente care să cuprindă toate răspunsurile Bisericii la provocările contemporane.

Omul contemporan, trăind în această societate post-modernă, gravitează într-o mai mică sau mai mare măsură între cei doi idoli fundamentali ai lumii actuale: idolul puterii și cel al plăcerii, aceștia transformând societatea într-un amestec de utilitarism și hedonism, făcându-ne „să ne închinăm” la așa-numita „treime” a răului dată de verbele: a avea, a putea și a vrea într-o manieră materialistă și autonomă. Suferind de însingurare, lipsă de sens autentic, egoism, individualism și consumism, căutând o comuniune reală și sinceră o alternativă viabilă la toate acestea.

Atunci când analizăm viziunea ortodoxă asupra femeii, precum și provocările la adresa ei în contemporaneitate din perspectivă misionară, trebuie să avem în vedere faptul că pentru Biserică femeia reprezintă un element fundamental, atât în planul relației omului cu Dumnezeu în Biserică și societate, cât și în planul economiei dumnezeiești în care efortul femeii pentru dobândirea mântuirii împreună cu familia ei este unul considerabil.

Prezenta lucrare de doctorat își propune definitivarea raporturilor dintre femeie, bărbat, copii și societate din perspectivă eminamente misionară, reliefând prioritățile misionare cu privire la condiția femeii în contemporaneitate.

Înainte să fie valorizată și recunoscută ca atare în Biserică și în creștinătate, femeia a fost evaluată atât din perspectiva religiilor precreștine sau postcreștine, cât și din perspectivă filosofică. De altfel, viziunea religioasă pre și post creștină se împletește cu cea filosofică ce însoțea viziunea religioasă respectivă și constatăm cu mâhnire că aceasta nu era valorizată, ci mai degrabă depreciață datorită insuficiențelor revelaționale ce trebuiau să susțină rolul și statutul femeii în familie, religie și societate.

Astfel, în toate aceste contexte femeia este socotită inferioară ontologic bărbatului fără să aibă drepturi și libertăți asemenea acestuia.

Fiind creată „după chipul lui Dumnezeu”, ființa umană, are ca și Creatorul ei o dimensiune apofatică, care nu se lasă cu ușurință a fi definită sau îngrădită în concepții omenești.

Cu atât mai greu este atunci când este avută în vedere o concepție creștină despre om, care consideră că starea actuală a omului nu este una „naturală”, conformă cu planul relațional al lui Dumnezeu, ci este una de cădere, de anormalitate.

Revelația divină, ne descoperă, însă, că ființa umană trebuie să atingă o nouă stare, de sfințenie, diferită atât de cea paradisiacă, prototipică, cât și de cea actuală, de cădere.

Cu toate acestea, nimic nu este mai normal și mai impetuos necesar pentru om decât să se cunoască pe sine însuși și istoria devenirii sale.

Apariția mișcării feministe cred că se datorează tocmai acestui eșec de definire a omului ca ființă relațională, de definire a ființei umane, nu ca individ, ci ca relație. Omul nu poate ajunge la asemănarea cu Dumnezeu, dacă în prealabil nu a ajuns să lumineze în el chipul lui Dumnezeu, care se exprimă și prin caracterul său relațional.

Gândirea filosofică sau religioasă păgână s-a împotmolit tocmai asupra acestui adevăr revelațional, și anume că ființa umană este o ființă relațională creată după model treimic, având natură comună, dar funcții personale diferite.

Necunoscând dogma Sfintei Treimi, gândirea antică monoteistă sau politeistă a separat ființa umană din imposibilitatea sesizării naturii comune a bărbatului și a femeii. Fiind trăitori într-o lume a mândriei ce cultivă forța fizică și orgoliul, anticii au văzut în bărbat expresia idealului lor de umanitate, poziționând femeia pe un palier inferior.

Lucrarea debutează cu **Capitolul I „Femeia din perspectivă inter-religioasă și filozofică”** abordând viziunea asupra femeii în cadrul religiilor monoteiste: „**Judaism**” (Subcapitolul 1.1.1, pg. 10) și „**Islamism**” (Subcapitolul 1.2, pg. 33), apoi în cadrul religiilor orientale: „**Hinduism**” (Subcapitolul 1.2.1, pg. 50) și „**Confucianism**” (Subcapitolul 1.2.2, pg. 64), ajungând apoi la viziunea antică cu privire la femeie în „**Antichitatea romană**” (Subcapitolul 1.3., pg. 69).

Dacă în Grecia civilizația urbană a dus încetul cu încetul la claustrarea femeii în gineceu, lumea iudaică a accentuat deprecierea femeii prin justificări de ordin religios. În secolul anterior nașterii lui Iisus, sinagogile demonstrează separatismul categoric între femei și bărbați, prin construirea unor locuri diferite în casele de rugăciune, femeile rămânând în urmă și

consemnându-se disprețul față de ele prin însăși rugăciunea rabinică în care se adresează mulțumiri lui Dumnezeu din partea celor ce nu s-au născut „păgâni sau femei” .

Excluse de la viața religioasă, vândute ca vitele sau respinse de soți prin „cartea de despărțire”, ele formau ca și sclavii, o pătură sub-socială, fără drepturi. Cazurile de excepție ale unor femei devenite celebre în istoria iudeilor nu fac decât să confirme că doar un act de eroism poate scoate pe femei din anonimat.

Mentalitatea orientală ce vizează statutul și poziția socială a femeii, se înscrie și este definită cel mai bine de unul din preceptele Legii lui Manu, care se încadrează și în Israel: *„Femeia în timpul copilăriei, depinde de tatăl ei, în timpul tinereții, de soțul ei; dacă îi moare soțul, de fiii ei, dacă nu are fii, de rudele apropiate ale soțului, căci femeia nu trebuie să se conducă după bunul ei plac.”*

În vremurile străvechi, înconjurat de o societate intens patriarhală, **iudaismul**, fiind la rândul său patriarhal, rolul femeii este influențat de acest caracter, iar atitudinea evreiască față de femeie este modelată de legea evreiască HALAHA de o manieră ambivalentă, oscilând între stimă și conservarea unor noțiuni stereotipe.¹

Mentalitatea iudaică despre femeie și familie implică aceste prezențe în viața evreului: *„Cine nu are femeie nu are bucurie, nici binecuvântare, nici cele bune, nici Tora, nici șanț de apărare, nici pace, nici viață”*, spune o vorbă rabinică.

Femeia evreică avea totuși o mare valoare în comparație cu femeile altor popoare, ceea ce se bazează pe misiunea revelațională pe care acest popor a avut-o în istorie până la venirea lui Hristos, însă era supusă bărbatului „pater familias” care avea puteri aproape discreționare, fiind capul familiei, dar nu numai cap în sensul consfințit de creștinism ci și un fel de despot al casei lui, femeia fiind un fel de proprietate a bărbatului ei, aceasta fiind cumpărată conform legilor din acele timpuri.

Societatea fiind una patriarhală, bărbatul era acela în jurul căruia toate se învârtteau iar centrul de gravitație al vieții femeii israelite era căminul său.

Mentalitățile ce priveau femeia în iudaism sunt: una de natură rituală, ea neavând acces în Templu, neputând participa nici la viața cultică, și una de natură socială, ea fiind văzută ca bun și proprietate a soțului, datoria femeii fiind ceea ce de a procrea.

¹ *Dicționar enciclopedic de iudaism*, Editura Hassefer , București , 2000.

Autoritatea absolută în cadrul familiei îi revenea soțului, „baal”, ce își exercita puterea asupra soției sale, ea având drepturi și libertăți numai în contextul acestei autorități. Femeia era fundamental legată de dreptul proprietății, numărându-se astfel printre bunurile capului de familie, rolul esențial fiind acela de a naște cât mai mulți copii. Funcția aceasta a procreerii, este de altfel cea care îi stabilește statutul în societate.

În cadrul familiei, deci în nucleul social în care trăia femeia, prețuirea ei creștea atunci când devenea mamă, și mai ales când avea un fiu (Gen.16,4) pentru că tatăl cu mai mulți fii își asigura astfel continuitatea numelui și a familiei (I Samuel 4,20; Samuel 12, 18; Rut.4,13), iar soțul ei era mai legat de ea, iar copii săi îi datorau ascultare și respect, ca și tatălui lor (Exod 20,12). Cu cât naștea un număr mai mare de copii, cu atât creștea prestigiul ei în societate, *„...dintre aceștia, primul născut avea drepturi speciale, o moștenire dublă față de ceilalți, demnitatea sacerdotală și tutela fraților mai tineri.”*

Edificatoare este atitudinea Liei care la nașterea lui Așer, a spus: *„Spre fericirea mea s-a născut, că mă vor ferici femeile”*(Facere,30,13).

Infertilitatea atrăgea oprobiul public, fiind socotită blestem divin datorat păcatelor personale, ce atrăgea disprețul tuturor, mai ales al concubinelor ce dădeau naștere de prunci ca în cazul Anei și Peninei, femeile lui Elkana (I Regi 1), sau al Sarrei și Agar (Facerea 16,4-5) și gelozia celor nerodnice.

Înjositoare pentru condiția femeii și întărire a faptului că femeia nu beneficia de aceleași drepturi și privilegii ca și soțul său, fiind mereu într-un raport de subordonare față de acesta, este practica poligamică în care femeia este nevoită să conviețuiască alături de soțul său și de mai multe soții ale acestuia.

La începutul istoriei biblice, ni se prezintă căsătoria monogamică, ca fiind dintotdeauna dorită de Dumnezeu pentru umanitate. Poligamia apare ca o stare anormală, generalizată în anumite momente ale societății israelite (Deuteronom 21,15), în care soția putea fi repudiată foarte ușor de către bărbat pentru că reprezenta unul din bunurile sale (Ieșire 20,15).

Bărbații evrei puteau să se despartă de soțiile lor după bunul lor plac², divorțul fiind o altă boală ce măcina bunurile raporturi între soții familiei Vechiului Testament.

² Onciu, Isidor, *Manual de Arheologie biblică*, Cernăuți, 1884, p.309; Pr.Pof.Dr.Dumitru Abrudan, și Diac.Prof.Dr. Cornițescu, Emilian, *Arheologie Biblică* București, 1994, p.126-135.

În Vechiul Testament, cei ce beneficiau de protecția socială erau săracii, văduvele, orfanii și străinii.

Văduvele intrau în categoria celor ce nu puteau poseda o proprietate, fiind astfel lipsite de baza existenței de zi cu zi, iar Legea le așeza prin prescripțiile sale, sub protecție divină și purtarea de grijă din partea societății.

După vechiul drept oriental, o femeie devenea „almanah” (Deuter.24,19-20), atunci când murindu-i soțul nu avea nici un fiu bun sau unul vitreg să o întrețină și nu putea contracta o căsătorie de levirat.

Tot în ajutorul văduvei, dând dovadă de compasiune și grijă comparativ cu popoarele vecine, este văzută și **obligția leviratului**³, pentru că prin ea se avea în vedere nu numai grija față de bunăstarea familiei extinse, prin urmașii dobândiți astfel, dar și grija față de bunăstarea persoanei⁴, iar refuzul unui bărbat de a îndeplini această obligație era considerată rușine publică.

Subcapitolul 1.2. tratează viziunea islamului cu privire la femeie.

Islamul reprezintă religia monoteistă care are la bază Coranul și al cărei profet este Muhammad.

Cultul islamic, în arabă „ibada”(ibadat), prin practicile sale rituale, încearcă o apropiere a credinciosului de Dumnezeu, iar îndeplinirea conștiințioasă a obligațiilor ritualului îi asigură individului pace sufletească.

Între acestea, esențiale sunt mărturia de credință, rugăciunea, postul, pelerinajul, dania ritual ce este strict reglementat de legislația musulmană, atât pe baza Coranului cât și pe baza tradiției (hadith), ce cuprind cuvintele și faptele profetului.

Ponderea pe care o are fiecare dintre cele cinci practice rituale, denumite „cei cinci stâlpi” variază în funcție de sex, timp și loc.

Condiția inferioară a femeii reiese din modul în care sunt abordate aceste practici, marea majoritate a reglementărilor vizând bărbații, femeile fiind „iertate” de post atunci când alăptează; dacă nu au însoțitor pot renunța la practica pelerinajului, iar rugăciunea în comun nu este obligatorie și pentru ele; în moschee, intrarea este separată de cea a bărbaților, iar ele au un loc special destinat. În schimb, ele întrețin „cultul sfinților”, cultivă superstițiile și magia ce sunt

³ *Dicționar enciclopedic de iudaism*, editura Hassefer, București, 2000.

⁴ Willis,M.Timothy, *Levirate Lons*, în *The New Jerome Biblical Commentary*, London, 1990, p.434.

combătute cu fervoare de învățătura islamică. În general, religiozitatea feminină este mai concretă în fapte și atitudini exterioare, însă mai săracă în interiorizare⁵.

Marc Helys, afirmă în opera sa, „Le jardin ferme”, că în islamism „viața socială” în sensul pe care noi îl dăm acestui cuvânt, nu există, societatea musulmană împărțindu-se în două lumi ostile și distincte : lumea femeilor și aceea a bărbaților⁶.

Dominique Sourdrel zugrăvește portretul femeii musulmane: „*până la șapte ani, băiatul este crescut de femei, apoi învață o meserie cu tatăl său. Fetele destinate căsătoriei, sunt ținute în casă și lipsite de orice învățătură*”. Rolul femeii musulmane nu este de a se educa, nici de a se instrui, abia știe să recite rugăciunea.

Putem afirma că sfera de activitate a femeii se desfășoară în interiorul căminului, unde se bucură de o libertate restrânsă, căci familia islamică este întemeiată pe autoritatea tatălui, făcută pentru acesta, și sortită dispariției odată cu moartea lui. Prin urmare, rolul femeii în viața socială nu este decât acela de soră, soție sau mamă, socotită a fi o ființă fără responsabilități și un instrument pasiv al plăcerilor bărbatului.

Într-o astfel de societate, femeia nu are niciodată independență sau inițiativă și nu este din punct de vedere matrimonial decât obiectul unei tranzacții. Nu numai vechile tradiții preislamice ci și prescripțiile coranice așează femeia în stare de inferioritate față de bărbat. „*Bărbații – se spune în Coran- sunt superiori femeilor, pentru că Dumnezeu le-a dat lor întâietate față de ele și pentru că ei le înzestrează din bunurile lor*” , citatul arătând în mod elocvent că inegalitatea dintre sexe își are substratul în dreptul divin, femeia nefiind socotită o ființă omenească în adevăratul înțeles al cuvântului: „*Femeile voastre sunt pentru voi ca un ogor; deci intrați pe ogorul vostru așa cum voiți. Însă pregătiți și sufletul înainte de aceasta și temeți-vă de Dumnezeu, știind că veți veni înaintea Lui*” (II,223).

Această mentalitate greșită asupra naturii femeii își are ecou și se răsfrânge asupra întregii situații în care se găsește femeia în societatea islamică.

Pentru o radiografie riguroasă a modului în care este percepută femeia în societatea musulmană, este necesar a se avea în vedere condițiile în care apare și se dezvoltă religia islamică, o atenție specială meritând grupul arab, pentru că este cea mai numeroasă comunitate ce exercită o influență continuă și modelatoare asupra altor grupări.

⁵ Angheliescu, Nadia, *Introducere în Islam*, Editura Enciclopedică, București, 1993.

⁶ Helys, Marc, *Le jardin ferme, Scenes de la vie feminine en Turquie*, Paris, 1908, p.12.

Muhammad, profetul islamului, nu a făcut prea multe inovații în domeniul moralei familiale existente în mediul triburilor arabe din timpul său, menținând instituția tradițională a poligamiei și consfințind astfel puterea abuzivă a bărbatului asupra femeilor și copiilor săi. Moralitatea familiei fiind astfel grav afectată, ducând după părerea istoricului francez Lanessan la degenerarea psihică și intelectuală a femeii musulmane.

Pentru că rolul femeii în viziunea bărbatului era numai acela de a-l mulțumi în relațiile conjugale și sentimentale, valoarea ei creștea și era apreciată numai în măsura în care se ridica la înălțimea acestui rol.

În concepția musulmană, prostituția fiind un păcat foarte grav, au fost validate mai multe forme de concubinaj, ce îmbracă forma căsătoriei, numite tot Nikah.

Nikah Mut`Ah (căsătoria temporară) nu este admisă de legislația sunnită a musulmanilor ortodocși, însă există la musulmanii Shiiți (sectanții musulmani) și este așa cum îi spune numele, o legătură temporară, pe o durată determinată de timp, ce se încheie în momentul contractului. Este o legătură nupțială plătită de mire printr-o sumă de bani (Mahr), ca zestre pentru mireasa temporară. Coranul prescrie clar acest tip de căsătorie (nikah mut`ah), văzută ca o prostituție plătită cu chitanță: *„De altfel, se spune în Coran, vă este îngăduit, afară de acestea (femeile căsătorite), să vă luați soții după averea voastră, afară de desfrânate. Pentru folosul pe care-l aveți de la ele, dați-le zestre. Aceasta este o hotărâre. Nu păcătuiți dacă încheiați un legământ liber cu ele, afară de ceea ce s-a hotărât. Dumnezeu este știutor, înțelept”* (Iv, 28).

Fiind tot un tip de căsătorie, și aceasta are nevoie de un contract nupțial (nikah nama), singura deosebire pe care o diferențiază de cea normală, este după părerea ayatolahului, Ali Khamenei, modul prin care se poate desface: cea normală prin divorț, cea temporară prin expirarea timpului convenit în contract.

Contractul poate fi încheiat pe o durată de una sau mai multe zile, luni sau ani, dar cu o indicație precisă a timpului și a remunerației, nefiind nevoie de martori, ci numai de un cadiu, înaintea căruia se pronunță mai multe formule fixe. Există un fel de formulă consacrată a acestui tip de căsătorie în care femeia rostește : *„mă căsătoresc cu tine pentru zestre (se spune suma) și pe o perioadă de timp (precizează perioada)”*, iar soțul răspunde : *„Accept”*.

În căsătoriile cu femeile evreice sau creștine, nu este nevoie de consimțământul tutorilor, bărbatul nu-și ia angajamentul de a garanta întreținerea femeii și nu există dreptul de moștenire reciprocă⁷.

Adulterul era foarte aspru pedepsit, femeile aflate în această postură erau închise în temniță sau ucise cu pietre, de aceea se lasă loc diferitelor modalități de concubinaj. Coranul poruncește sancțiuni prin pedepse fizice pentru cei aflați în această situație: „*Desfrânata și desfrânatul să fie pedepsiți fiecare cu câte o sută de bice!*”(XXIV, 21).

Din aceste studii , observăm că femeia musulmană avea o poziție inferioară în societatea musulmană, și aceasta, ca și la iudaism, fiind circumscrisă interiorului casei, fără a avea o viață socială datorită faptului că religia islamică a fost o piedică serioasă în calea emancipării femeii. Prin urmare, femeia dorind de-a lungul timpului să iasă de sub acest jug, au apărut curente înnoitoare în islamul contemporan printre care se înscrie babismul, o pregătire pentru emanciparea femeii.

Astfel, în toate aceste contexte femeia este socotită inferioară ontologic bărbatului fără să aibă drepturi și libertăți asemenea acestuia.

În **hinduism** , analizat în **Subcapitolul 1.2.1.** situația femeii este circumscrisă unui raport de inferioritate ca și în religiile păgâne.

Situația femeii din societatea hindusă a perioadei clasice este oglindită în Cartea Legii lui Manu. Cu mici excepții, în mai toate privințele, statutul femeii era unul defavorizat, ea fiind mai tot timpul în umbra bărbatului.

Cu toate că nu este obiect de tranzacție cum se întâmplă în islamism, totuși inferioritatea femeii se desprinde limpede din Legea lui Manu în care se afirmă că indiferent de împrejurări, femeia virtuoasă trebuie să-și respecte bărbatul ca pe un zeu, datoriile principale ale femeii fiind legate de maternitate.

În afară de acestea, femeia mai avea și obligații rituale, ea trebuind să se îndeletnicească cu împlinirea actelor religioase zilnice, dar numai când făcea parte din aceeași castă cu bărbatul ei, amândoi aparținând primelor trei, numite ale celor „renăscuți”.⁸

Cartea a II-a specifică faptul că pentru curățirea trupei, femeia trebuie să îndeplinească aceleași ceremonii ca și bărbatul (e vorba de cel aflat în stadiul de ucenic) la

⁷ W.Heffénig, ant Mut' Ah, în *Encyclopedie de l'Islam* t.III, p.827.

⁸ *Legea lui Manu*, IX, 86.

vremea și ordinea stabilită, însă fără rugăciuni (mantras), ea fiind cu totul exclusă de la săvârșirea actelor cu caracter sacramental.

În privința celor trei căi tradiționale pentru realizarea cunoașterii supreme și a eliberării din lanțul transmigrării: „calea faptelor” (karma-marga), „calea cunoașterii” (jnana-marga) și „calea dragostei” (bhakti-marga), numai cea dintâi îi era femeii accesibilă. Dar, dacă există o „cale a faptelor” și pentru femei, aceasta se rezumă la datoria de a sluji cu abnegație și dăruire totală pe bărbații lor, femeia neputând fi, cum afirmă în dese rânduri Legea lui Manu, niciodată independentă.

În succesiune, femeia era lipsită în general de drepturi, ea fiind întotdeauna la mâna șefului familiei, care era tată sau fiu. Cât despre fete, situația lor nu a fost niciodată bine definită. În teorie, ele nu moșteneau decât „pecuniul” mamei lor, adică averea moștenită de aceasta de la părinții ei, și își păstrau dreptul asupra obiectelor care le erau lăsate moștenire personal, dar nu aveau decât uzufructul bunurilor care le puteau reveni când era vorba de imobile. Se admitea în mod curent că, atunci când tatăl murea, ele să fie întreținute de frații lor, care trebuiau să aibă grijă de căsătorie și de zestrea lor.

În cartea a IX-a a Legii lui Manu se citează o maximă: *„Bărbatul și femeia sunt o singură persoană”*, subliniind unitatea indisolubilă din cadrul unui cuplu. Însă până a vorbi de o egalitate a femeii cu bărbatul, rămâne o distanță apreciabilă, aceasta fiindu-i supusă bărbatului până la moarte, rolul ei fiind diminuat pe toate planurile, aceasta neputând fi niciodată independentă, egalitatea ontologică dintre bărbat și femeie fiind total străină spiritului societății hinduse.

Relația dintre bărbat și femeie demonstrează o anumită poziționare superioară a acestuia din urmă, iar impunerea masculinității în societatea hindusă nu se realizează din prisma relațiilor lor în căsătorie, ci prin temele doctrine, mai ales prin practica „sati” ce înseamnă adevăr sau credință, pentru că femeia își demonstrează credințioșia față de bărbat, autosacrificându-se pe același rug pe care arde trupul soțului. Deși se spune că practica aceasta este una voluntară, totuși se pare că în decursul istoriei au existat cazuri de presiune asupra femeilor care trebuia să consimtă la o asemenea sinucidere pentru a oferi o imagine de prestigiu familiei sale, practică ce nu se aplică și în cazul bărbatului rămas văduv.

Și în budismul conservator ce este prezent în țările din estul Indiei, observăm o poziție inferioară a femeii în raport cu bărbatul. Sistemul „bătrânilor” sau budismul Teravada refuză femeii dreptul ca ultima reîncarnare să fie într-un trup de femeie ci trebuie să fie într-o stare de

bărbat, oricât de sfântă i-ar fi viața. Faptul că este eliminată femeia din procesul soteriologic și din perspectiva samsarei demonstrează ideea că în această religie bărbatul și femeia nu sunt egali în fața Divinului și a eternității.

Am putea spune că hinduismul, și aceasta este valabil pentru toate religiile păgâne, nu a putut propulsa femeia pe o treaptă a demnității superioară, pentru că s-a situat într-un cadru strâmt al unei religii naturale. Dimpotrivă, creștinismul s-a putut ridica la o concepție atât de înaltă despre rolul și importanța femeii, pentru că a avut și are la îndemână cele două elemente componente fundamentale, care lipsesc tuturor celorlalte religii: revelația și harul divin.

Hinduismul, însă, nu reprezintă decât o pseudo-religiozitate în care Dumnezeu este depersonalizat și prezentat ca un „Mare Tot”, panteismul fiind denunțat de Biserică drept falsă religiozitate.

„Rolul și misiunea femeii în morala confucianistă” sunt prezentate în **Subcapitolul 1.2.2.**

Filosofia morală confucianistă pornește de la principiul că omul fiind părțică din întreaga natură, un microcosmos, are în sine însușirile generale ale naturii: ordine, dreptate, bunătate, sinceritate, deci, natura omului este de la început bună, dar se pervertește când intră în contact cu învățătura rea.

Ținta filosofiei lui Confucius era realizarea perfecționării mai întâi a omului însuși, iar în al doilea rând a celorlalți semeni. Confucius s-a oprit însă la porunca: *„Să nu faci altora ceea ce nu ai voi să ți se facă ție.”*

Fiind o morală a supunerii și a ascultării, practicarea ei formează omul superior, care este idealul moralei chineze, însă nu ia în considerare profunzimile sufletului uman, ci doar de formarea omului celui din afară, ci nu a celui dinlăuntru, această morală afectând persoana și personalitatea omului, a femeii în special, care avea în confucianism un rol umilitor, aproape ca cel al sclavelor romane, această religie având prin urmare un caracter impersonal.

Fiind creată „după chipul lui Dumnezeu”, ființa umană, are ca și Creatorul ei o dimensiune apofatică, care nu se lasă cu ușurință a fi definită sau îngrădită în concepții omenești.

Gândirea filosofică sau religioasă păgână s-a împotmolit tocmai asupra acestui adevăr revelațional, și anume că ființa umană este o ființă relațională creată după model treimic, având natură comună, dar funcții personale diferite.

Un scurt portret este creionat **femeii romane** găsindu-se în **Subcapitolul 1.3.1., pg.69.**

Societatea romană era expresia societăților politeiste păgâne pre-creștine, care devalorizau femeia și rolul acesteia în societate, femeia fiind văzută ca obiect, necesitate și posesie, în raport cu bărbatul. Lipsită de drepturi și libertăți, simple instrumente cu ajutorul cărora bărbații asigurau perpetuarea numelui lor, femeia totdeauna este în posesia unui stăpân, considerată inferioară prin natura ei, aceasta neavând capacitate civică.

Păgânismul roman este expresia căderii omului cu consecințele știute la nivelul minții, sentimentului, voinței, conștiinței și libertății.

Necunoscând dogma Sfintei Treimi, gândirea antică monoteistă sau politeistă a separat ființa umană din imposibilitatea sesizării naturii comune a bărbatului și a femeii. Fiind trăitori într-o lume a mândriei ce cultivă forța fizică și orgoliul, anticii au văzut în bărbat expresia idealului lor de umanitate, poziționând femeia pe un palier inferior.

Condiția femeii este totuși bine reprezentată în cadrul revelației dumnezeiești. În lumina revelației vechi testamentare, femeia apare valorizată ca o creație specială prin implicare directă a lui Dumnezeu – Sfânta Treime.

Căderea în păcat cu consecințele știute dezastruoase pentru om, o afectează mai mult pe femeie decât pe bărbat din cauza intrării efective a păcatului în lume prin acceptarea de către femeie în primul rând a ispitei vrăjmașului în chip de șarpe.

De aceea, al doilea capitol al lucrării tratează **„Condiția femeii în lumina Vechiului Testament”** (Subcapitolul 2.1., pg.75) și **„Noului Testament”** (Subcapitolul 2.3., pg.119) plecând de la **„Originea omului”** (Subcapitolul 2.1.1., pg.75) arătând natura lui primordială, menirea sa, căderea, dar subliniind răscumpărarea și mântuirea sa în Iisus Hristos.

Omul este punctul de întâlnire al spiritului cu materia, unind și împărțind în sine atât lumea inteligibilă cât și cea sensibilă, fiind coroana creației, spre deosebire de celelalte creaturi, care aparțin fie lumii spirituale fie celei materiale.

În virtutea dublei sale naturi, omul aparține și lumii înalte a inteligibilului, dar și lumii de jos a fenomenalului: cu trupul care a fost luat din țărână este strâns legat de pământ, iar cu sufletul fiind suflarea lui Dumnezeu Însuși, el este legat de lumea invizibilă, spirituală și privește spre ceruri.

Așa cum am văzut, Sfinții Părinți vorbesc despre o desfigurare a chipului lui Dumnezeu în om, rămânând însă în el prezent și activ, căci și după căderea în păcat omul este capabil de bine și virtute.

Subiect al dragostei divine, restabilirea firii umane de dinainte de păcat a fost posibilă prin Iisus Hristos care a avut această misiune de când a devenit om, ca, prin asumarea acestei condiții să o poată duce la chipul frumuseții exemplare pentru a fi ceea ce a fost la început.⁹

Pentru a o putea realiza, Mântuitorul Și-a luat trup omenesc din Fecioara Maria și prin pogorârea Duhului Sfânt, El neavând păcatul original și nici alte păcate personale (Ioan 8,46) a putut să moară în locul nostru, iar prin calitatea sa de Fiul al lui Dumnezeu era singurul ce putea da satisfacție deplină și nemărginită Creatorului pentru a ne ierta păcatele. După moartea pe cruce, El înviază și se înalță apoi la cer, de unde mijlocește mereu pentru credincioșii Săi, ca un adevărat Arhiereu (Evrei 8,14).

Omul fiind creat după chipul lui Dumnezeu are posibilitatea să ajungă la asemănare cu El, având înscrisă vocația de a trăi veșnic împreună cu Creatorul Său, însă libertatea îl poate îndemna pe om să aleagă răul. În starea de nedesăvârșire în care s-a aflat la începutul creației, a existat și posibilitatea de a de a păcătui prin folosirea libertății sale. Prin libertate, omul își afirmă demnitatea și specificitatea față de Dumnezeu, însă nu exclude și libertatea de alegere ce se manifestă în alegerea între bine și rău.

Sfinții Părinți capadocieni a căror învățătură am sintetizat-o și expus-o în lucrare, accentuează faptul că omul este cu adevărat liber atunci când printr-o viață curată progresează în asemănarea cu Dumnezeu, împlinind astfel voința Lui.

Așa se explică statutul diferențiat pe care femeia îl are în Vechiul Testament, chiar dacă, prin pronia lui Dumnezeu, dar și prin lucrarea de pregătire a Duhului Sfânt, a mântuirii omului și a lumii prin întruparea Logosului, la plinirea vremii (Galateni 4,4) se poate observa o accentuată reliefare a rolului femeii în istoria biblică a lumii. Astfel, femeia este prezentă în genealogia Mântuitorului redată de Sfântul Evanghelist Matei și de Sfântul Evanghelist Luca, ceea ce arată rolul activ al femeii în istoria mântuirii ca participare la taina mântuirii omului și a creației.

Revelația nou testamentară schimbă din temelii perspectiva cu privire la femeie datorită împlinirii și desăvârșirii revelației dumnezeiești, pe de o parte, pe de altă parte datorită atitudinii Mântuitorului față de femeie, dar și a Bisericii creștine cu privire la aceasta. Mântuitorul este singurul din istoria umanității care o reabilitează în mod real și nu doar formal pe femeie, arătând că este egală ontologic cu bărbatul și se bucură în egală măsură de dragostea și de grija lui Dumnezeu – Sfânta Treime.

⁹ Grigorie de Nyssa, Sfântul, *Omilia I-a la Fericiri*, PG44, col.1197 BC.

În primul stadiu al ei, femeia n-are parte decât de suferință. Mare i-a fost suferința în calitate de mamă, apoi ardoarea față de bărbat și subordonarea față de el. Femeia devine roaba bărbatului, căruia i se adresează cu cuvântul „domn”. Starea de inferioritate a femeii o dovedește și faptul că ea se cumpăra de către soț. Ea era o posesiune mai întâi a părinților care o vindeau, apoi a bărbatului care o cumpăra ”.

Statura pe care Evanghelia i-o conturează femeii (evidențiată în **Subcapitolul 2.3.1.**, pg.119) este aceea a unui partener real de conversație pentru Iisus, de colaborator în activitatea Lui zilnică, de personaj de nădejde în momentele dificile ale Patimilor Lui. Nici o teoretizare nu se poate aștepta din rândurile Evangheliei. Nici antropologie, nici hristologie, nici misterologie nu oferă Evanghelia, deci nu putem căuta nici considerații teoretice asupra locului femeii în societate sau în Biserică. Teoretizările au venit mai târziu, iar justificările lor încă mai târziu, atunci când prezența femeii avea să fie cu totul estompată din preocupările teologilor creștini.

Ceea ce trebuie însă reținut este tratamentul imparțial pe care Iisus l-a aplicat femeii și felul în care El o cinstește la sfârșitul vieții Lui, vrând să-i redea prețuirea pe care conaturalii ei o uitaseră și egala demnitate de chip al lui Dumnezeu cu care e înzestrată fiecare persoană umană. El apără femeia de câte ori e acuzată de bărbați, ca în cazul femeii prinse în adulter sau la ungerea din Betania, arătând că cei ce se cred nevinovați nu au nici un drept să acuze, căci au fost obișnuiți să nu-și vadă bârna din ochiul lor, ci să apese pe grumazul celor năpăstuiți, dintre care cel mai împilat era femeia.

Condamnând superficialitatea și disprețul, Iisus se așează de partea celor slabi, categoria cea mai împovărată fiind cea a femeii, care în legea iudaică era desconsiderată, pradă tuturor atacurilor și nedreptății.

Propovăduirea lui Iisus ridică la cel mai înalt nivel legea iubirii, a blândeții, a iertării și a disprețuirii lumii văzute, a structurilor rigide. Pentru că „*ce-i va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde?*” (Matei 16, 27; Marcu 8, 36; Luca 8, 25).

Femeia apare în Evanghelie într-o postură considerabilă, chiar dacă nu se face o frecventă mențiune a ei. Domnul Iisus Hristos, echilibrează poziția ei în societate, prin raport cu cea a bărbatului, acordându-i o valoare pe care adesea tradiția ulterioară o neglijează. Pericopele Evanghelice care relatează Învierea Domnului prezintă o coloratură feminină pregnantă în esența lor. Atitudinea femeilor la Crucificare și apoi la Mormântul Domnului, învăluie evenimentul acesta într-o aură de iubire, curaj și jertfelnicie, care pune în umbră atitudinea ucenicilor.

Ceea ce trebuie reținut este tratamentul imparțial și modul în care El o cinstește la sfârșitul vieții Lui, vrând să-i dea prețuirea pe care conaționalii ei o uitaseră și egala demnitate de chip al lui Dumnezeu cu care este înzestrată fiecare persoană umană.

În epistolele Sf. Apostol Pavel (Subcapitolul 2.3.4, pg.130), sunt menționate mai multe femei, care au jucat un rol important în viața comunităților creștine: Lidia, „*temătoare de Dumnezeu*” (F. Apost. 16, 14), Evodia și Sintihi (Filip. 4, 2), „*împreună lucrătoare*” ale lui Pavel pentru Evanghelie, Febe „*este diaconița Bisericii din Chenhreea*” (Rom. 16, 1), Priscila și Acvila (Rom. 16, 3), Maria, Iunia (Rom. 16, 6—7) sunt femei cu „*vază între apostoli*” ca și multe altele sunt persoane, care se bucură de atenție în viața Bisericii lui Hristos și pentru care Apostolul Pavel are o deosebită considerație.

Din teologia paulină, desprindem și raportul dintre bărbat și femeie: „Voiesc ca voi să știți că Hristos este capul oricărui bărbat, iar capul femeii este bărbatul...” (I Cor.11,3), și că „...femeia este slava bărbatului. Pentru că nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat. Și pentru că n-a fost zidit bărbatul pentru femeie, ci femeia pentru bărbat ...Totuși, nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul. Căci precum femeia este din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie, și toate sunt de la Dumnezeu”(I Cor.11,7-12).

Prin urmare, la Dumnezeu nu se face deosebire între femei și bărbați. De altfel, denumirea de „fiică a lui Avraam” ne arată că și femeile aparțin „...comunității celor mântuiți la sfârșitul veacurilor”.

Sfântul Apostol Petru (Subcapitolul 2.3.5., pg.137) sfătuia femeile: „*asemenea și voi femeilor, supuneți-vă bărbaților voștri, chiar dacă unii nu se pleacă cuvântului, să fie câștigați prin purtarea femeilor lor fără propovăduire, văzând de aproape viața voastră curată și plină de sfială*” (I Petru III, 1-2).

Față de acești soți, femeile creștine le datorau supunere, ca unele ce erau legate de soții lor prin legea căsătoriei. Acești soți puteau fi câștigați la creștinism, fără predică, prin purtarea exemplară a femeilor. Nu este exclusă nici predica misionară care era încredințată bărbaților apostolici, dar Sf.Apostol Petru le învâta pe femei înțelepciunea tăcută prin exemplul faptelor.

Așa le sfătuia Sfântul Apostol Petru pe femei, să renunțe la podoaba cea dinafară și să o înlocuiască cu cea dinăuntru: „*Podoaba voastră să nu fie cea dinafară, ca împletirea părului, ca punerea podoabelor de aur și ca îmbrăcarea hainelor scumpe; ci omul cel tainic al inimii, în*

nesticăcioasă podoabă a duhului bland și liniștit, care este de mare preț înaintea lui Dumnezeu”(I Petru III, 3-4).

Aceasta trebuie să fie și grija de căpetenie a femeii creștine, după Sf.Apostol Petru, de a-și împodobi gândurile, sentimentele, afecțiunile, de a-și îmbogăți mintea cu cunoștințe utile, de a fi stăpână în toate inclinațiunile sale, de a-și înfrâna toate patimile și înclinările necorespunzătoare noii vieți creștine; de a lucra neconținut la dezbrăcarea omului vechi și îmbrăcarea omului nou, după chipul lui Iisus Hristos.

Capitolul III – „Fecioara Maria-Arhetipul feminin”, zugrăvește portretul Maicii Domnului, plecând de la **„Viața Sfintei Fecioare”**(Subcapitolul 3.1., pg.141) arătând **„Misiunea ei pământească”** (Subcapitolul 3.2., pg.142) și reliefând **„Importanța cultului Maicii Domnului și Formele sale de exprimare”** (Subcapitolele 3.4. și 3.5., pg.149-153).

Prototipul și modelul prin excelență al femeii în Noul Testament este Sfânta Fecioară Maria, cea care prin ascultarea sa și prin acceptarea chemării soteriologice primite de la Dumnezeu o reabilitează pe Eva și vindecă păcatul neascultării acesteia. Astfel, viziunea femeii în Evanghelii, dar și în Epistolele nou testamentare (pauline și sobornicești) ține cont de modelul mariologic amintit, iar cinstea și valorizarea femeii decurge în mod firesc din acest model.

Sfânta Fecioară Maria reprezintă, în planul misiunii Bisericii, cu adevărat arhetipul feminin desăvârșit cu o misiune specială în planul economiei dumnezeiești având în mod firesc un cult de supra-cinstire din partea oamenilor integrați în Biserica lui Hristos.

Sfânta Fecioară Maria a împlinit în mod exemplar și maiestuos întreaga responsabilitate pe care a primit-o de la Dumnezeu Tatăl prin Arhanghelul Gavriil iar acest adevăr este subliniat cu deosebită profunzime teologică în cadrul învățăturilor Sfinților Părinți ortodocși, chiar dacă există diferențe de cinstire a Maicii Domnului în catolicism, valorizarea Sfintei Fecioare Maria reprezintă un fundament al credinței atât răsăritene, cât și occidentale. Aceste aspecte sunt tratate în Subcapitolele 3.6., pg.158, **„Maica Domnului în teologia Sfinților Părinți”** și Subcapitolele 3.7., pg.163, **„Mariologia ortodoxă.Considerații generale.”**

Creștinismul a crescut sub semnul acestei taine primenitoare, redând femeii prin temeiurile lui divino-umane, demnitatea principală și menirea ei specifică și insubstituibilă. Dacă prin femeie, Eva, a intrat păcatul în lume, tot prin femeie, Maria, a venit mântuirea de păcate. Născătoarea de Dumnezeu, reprezintă icoana ideală a femininității, însumând în chip tainic, maternitatea și fecioria. Cultul marianic a contribuit decisiv la reconsiderarea statutului religios

și social al femeii, ridicată de creștinism până la înălțimi pe care feminismul n-o s-o poată ridica niciodată. Femeia creștină, născută mistic din fiat-ul Mariei, este angajată plenar în iconomia mântuirii neamului omenesc: ea este izvor de viață și înviere, sub raza transfiguratoare a Harului Dumnezeu.

Prin Eva cea veche, Dumnezeu a dăruit viață, iar prin Eva cea nouă care este Maica Domnului, ne dăruiește viață veșnică, pentru că întruparea Mântuitorului Iisus Hristos este cea care deschide calea vieții veșnice, după căderea în păcat. Sfânta Fecioară Maria este cea mai pură jertfă și dar cel mai de preț și mai curat pe care umanitatea l-a oferit lui Dumnezeu. Neamul omenesc nu poate să dăruiască ceva mai mult decât a dăruit prin Sfânta Fecioară Maria.

Omenirea aduce ofranda întreit curată, Fecioara, pe care Dumnezeu o face Maica Lui și prin aceasta Maica tuturor celor vii. Vasul omenesc se arată vrednic de Cel Necuprins care îi ia firea, Maria fiind încoronarea femeii, a Evei celei noi. Duhul Sfânt se coboară peste ea, devenind condiția umană obiectivă a Întrupării Domnului, strânsa legătură de unire a omului cu Dumnezeu.

Fecioara Maria este reprezentantul conștiinței omenirii în pregătirea mântuirii obiective. Ea este reprezentantul moral în care liberul arbitru funcționează fără greș, răspunsul mântuirii al restaurării libertății umane, în locul perechii adamice.

Ea alege „în locul lui Adam” prin „*facă-se voia Ta*”. Este polul convergent al omenirii în care magnetismul iubirii readună elementele dispersate ale neamului vechi, adamic.

Lucrurile iau o întorsătură dramatică în protestantism, în neoprotestantism și în cadrul sectelor și denominațiunilor unde Sfânta Fecioară Maria este devalorizată și prezentată ca o singură femeie cu păcate, greșeli și neîmpliniri omenești, pe larg fiind tratat acest subiect în Subcapitolul 3.8.-Maica Domnului în catolicism și protestantism

Următorul **Capitol IV** prezintă „**Viziunea patristică cu privire la femeie**”(Subcapitolele 4.1. - 4.5., pg.174-210) , așa cum este ea reflectată în operele Sfinților Părinți.

Mulți dintre Părinții și Scriitorii Bisericii au îmbrățișat creștinismul la vârsta maturității, unii dintre ei fiind remarcabili reprezentanți ai culturii păgâne a timpului lor. În această situație, concepțiile social-culturale și condițiile istorice ale antichității târzii și ale unui ev mediu timpuriu au constituit mediul lor de formare și activitate. O bună parte dintre ei s-a folosit în continuare de cultura pe care au acumulat-o în perioada păgână.

De asemenea, mentalitățile și structurile sociale, caracteristice aceluși timp, le erau cunoscute și în mare măsură le-au acceptat. Părinții și Scriitorii bisericești au încercat să prezinte învățătura creștină prin medierea unor concepții cunoscute epocii, încreștinând termenii împrumutați din cultura și filozofia păgână. Evanghelia a fost predicată și interpretată de mulți dintre ei prin subtilitățile diferitelor curente filozofice, pe care le-au deprins odată cu formarea lor culturală.

Deci, de-a lungul istoriei, problematica feminină a stat totdeauna sub influența contextului social-cultural. Teologia creștină a acceptat de la început, pe baza Revelației, teza că omul, în alteritatea sa - bărbat și femeie - a fost creat după chipul lui Dumnezeu (Gen. 1, 27). În ciuda acestei certitudini revelate, sub înrâurirea diferitelor curente și orientări filozofice, precum și a concepțiilor sociale ale timpului, unii dintre scriitorii și Părinții Bisericii au limitat *imago Dei* doar la bărbat, negând femeii această calitate dobândită prin creație.

Într-o societate dominată de bărbați, femeia ca *imago Dei* a devenit pentru unii din reprezentanții teologiei patristice piatră de poticnire, ea primind șansa de a deveni chipul lui Dumnezeu doar în creștinism sau prin medierea bărbatului.

Antropologia Părinților capadocieni nu se mulțumește cu jumătăți de măsură și afirmă fără echivoc faptul că femeia este creată ca și bărbatul după chipul lui Dumnezeu.

Sf. Vasile cel Mare afirmă în acest sens că „Femeia deține ca și bărbatul privilegiul de a fi creată după chipul lui Dumnezeu”(PG 31, 240). Iar Sf. Grigorie de Nazianz, (Or. 37, 6, PG 36, 289) întărește :„Același creator pentru bărbat și femeie, pentru amândoi același pământ (din care fost creați), același chip, aceeași lege, aceeași moarte, aceeași înviere”.

Sf. Grigorie de Nyssa, (Or. 1 in Genesis 1, 26, PG 44, 276) ne spune și el că: „bărbat și femeie i-a făcut. Și femeia este deci exact ca și bărbatul după chipul lui Dumnezeu”. Nu numai capadocienii, ci și alți Părinți au menționat că femeia este creată după chipul lui Dumnezeu .

O atenție deosebită acordă acestui subiect, Sfântul Ioan Hrisostom (Gură de Aur), unul dintre prolificii autori patristici răsăriteni ai secolului al IV-lea.

Opera sa cuprinde numeroase tratate pe diferite subiecte, o vastă corespondență precum și comentarii la majoritatea scrierilor biblice, iar prin vastitatea ei, a permis ca prin multe probleme abordate să se numere și cea a raportului dintre bărbat și femeie. Lăsându-se mereu îndrumat de revelația Sfintei Scripturi, Sf. Ioan Gură de Aur a reușit în mare parte să depășească prejudecățile epocii sale, și mai mult decât atât, a încercat să le modifice și să le „încreștineze”.

Atunci când textele sale par a fi atinse de misoginism, este vorba mai mult de preluarea părerii publice, decât de o opinie personală a Sfântului.

Ca un vajnic apărător al adevărului revelat, Sfântul Ioan a arătat că într-adevăr, femeia a fost creată pentru bărbat, datorită mării iubiri de oameni a lui Dumnezeu. Dar aceasta nu înseamnă că ea este inferioară bărbatului, ci este de aceeași natură și de aceeași onoare cu el, după cum și Fiul este de aceeași natură și de aceeași onoare cu Dumnezeu Tatăl, care L-a născut din dragoste.

După Sf. Ioan Gură de Aur, misiunile pe care le poate îndeplini femeia sunt următoarele: mamă, soție, stăpână a casei.

Ca soție, plină de iubire, de evlavie și bunătate va fi un ajutor neprețuit pentru soțul său. Misiunea ca mamă o va împlini ca femeie desăvârșită, prin aceasta realizându-se promisiunea îmbucurătoare că se va mântui prin naștere de prunci.

Ca mamă creștină, ea trebuie să modeleze în primul rând conștiința și simțirea creștină a pruncilor ei, fiind un izvor nesecat de afecțiune și icoană vie a dăruirii și purtării de grijă pentru întreaga familie, semn de bucurie pentru biserică și binecuvântare divină.

Sfântul Ioan Gură de Aur, consideră că femeia se ridică la o demnitate deosebită mai ales prin idealul fecioriei. După el, femeia căsătorită este vrednică de laudă, dar fecioria este vrednică de admirat, căci ea imită, într-o oarecare măsură, curăția îngerilor.

Dintre Sfinții Părinți Răsăriteni, Sfântul Vasile cel Mare face un adevărat elogiu femeii creștine, privită atât ca soție și mamă, cât și ca fecioară.

Căsătoria este în gândirea Sfântului Vasile cel Mare, o taină mare, care impune ambilor soți respect reciproc, dragoste și credință conjugală.

Fecioara este însă, mărgăritarul cel mai de preț. Căsătoria are și o cauză naturală, dar fecioara este mai presus de fire. Sfântul Vasile cel Mare are cuvinte pline de laudă la adresa fecioarelor creștine, pe care le povățuiește să adauge la fecioria trupească și fecioria sufletească, în vederea desăvârșirii. Sfântul Ioan Gură de Aur, care în uriașa sa gândire, a cuprins întregul orizont creștin și a soluționat cele mai diferite probleme teologice, consideră că femeia este vrednică de respect în gradul cel mai înalt. El ajunge la această concluzie, pornind de la cuvintele Sf. Apostol Pavel: „*Bărbatul este cap femeii.*”

Fericitul Ieronim, de asemenea , s-a ocupat îndeaproape de problema femeii, insistând și asupra frumuseții fecioriei, și asupra vieții de familie. „*Soții creștini – spune el – au aceeași lege divină care se impune pentru amândoi*”.

Sfinții Părinți sunt deci unanimi în respectul lor față de femeie și în aprecierea calităților ei. Chiar dacă au existat și excese de limbaj la unii scriitori creștini, trebuie să ținem seama de caracterul lor rigoris și de predilecția lor pentru retorică.

Imaginea femeii reflectată în scrierile Sfinților Părinți, cât și atitudinea pe care aceștia au avut-o față de femeie, reiese din scrierile și operele lor, care de-a lungul vremurilor nu au încetat să stea mărturie și învățătură pentru femeile din toate timpurile și de astăzi.

Unul dintre meritele creștinismului îl reprezintă restabilirea demnității femeii, ridicând-o până la înălțimea bărbatului, deși rolurile lor în viață rămân diferite conform aptitudinilor sale naturale. Acest lucru a fost posibil prin Întrupare; Fiul lui Dumnezeu a voit a se face Fiu al Femeii, Acesteia dăruindu-se rolul de Maică. Astfel, Maica Sa a devenit modelul, nădejdea, ocrotitoarea maicilor, găsind în ea exemplul ideal al dragostei materne.

Scopul vieții creștine este acela de a face din orice ființă umană o mamă, predestinată tainei nașterii, „până ce Hristos va lua chip în voi”.

Calea femeii nu este calea liniștii, plăcerii, ci este calea datoriei și această datorie e una multiplă: față de familie, rude și societate. Femeia este destinată iubirii și în iubirea sa este prefigurată unirea pământului cu cerul. Vocația cea dintâi a creației, „*unirea naturii create cu energia dumnezeiească necreată*” este rânduită în planul providențial a se împlini prin femeie. În acest chip, prin femeie, creația este chemată la desăvârșire și înveșnicire.

Astfel **Capitolul V** abordează „**Condiția și rolul femeii în cadrul economiei Dumnezeiești**” reliefând cele două căi spre sfințenie: „**Căsătoria**”(Subcapitolele 5.1., pg.219) cu nobila misiune a acesteia-maternitatea și educația (Subcapitolul 5.2.) și „**Monahismul feminin**”(Subcapitolul 5.5., pg.244) arătând misiunea și vocația călugărițelor și fecioarelor.

Căsătoria este una dintre Sfintele Taine ale Bisericii, este un mijloc prin care bărbatul și femeia sa, se fac părtași Împărăției Cerurilor. Prin împreună-lucrarea celor doi și a Harului Duhului Sfânt se poate ajunge de-a lungul vieții pământești la o stare de bucurie duhovnicească, pas fundamental către apropierea de Dumnezeu.

Pentru a deveni cale spre sfințenie, căsnicia trebuie să implice o creștere spirituală, iar fiecare pereche căsătorită este chemată să trăiască într-o desăvârșită unire și armonie, astfel ca legăturile lor să oglindească legătura lui Hristos cu Biserica Sa.

Astfel, prin adâncirea vieții duhovnicești putem trece mai ușor peste încercările și greutățile vieții, avându-L în centrul vieții noastre pe Însuși Hristos ca Îndrumător, Vindecător, Povătuitor, Luminător, făcându-se pentru noi toate.

Așa cum iubirea este ultimul cuvânt al Legii Noi, tot așa și maternitatea este ultimul cuvânt al femeii, plinirea și desăvârșirea ei. Maternitatea poate fi trupească și duhovnicească și indiferent de felul ei este o stare religioasă specifică naturii umane și totodată capacitatea ei de a recepta divinul, virtutea iubirii responsabile ce folosește mijloace firești pentru a-și atinge vocația de împreună-creatoare cu Dumnezeu.

Femeia creștină, soție sau mamă, înțelege să-și îndrume familia și să își crească pruncii după legea lui Dumnezeu, dând ea însăși exemplu cu viața sa, model de dăruire și responsabilitate, dragostea și harnicia ei revărsate în sânul familiei aducând bucurie și speranță acasă și în societate.

Am ilustrat acest studiu cu modele de mame eroine ce sunt laudă a Bisericii Ortodoxe și pilde de urmat pentru mamele din fiecare epocă, prezentate în **Subcapitolul 5.3.**, pg.233.

O altă cale de sfințire și desăvârșire a femeii este fecioria și castitatea, ce îmbracă sau nu haina monahală, ca transfigurare a maternității firești în maternitate spirituală, hristoforă, metaforă a veșniciei, care este mereu aceeași în neschimbarea purității ei.

Primele persoane cu viață monahală din Biserică au fost văduvele și fecioarele (la care Sfântul Petru face referire în epistolele sale). Ele au existat peste tot și dintotdeauna în Biserică, chiar dacă la început modul lor de viață nu fusese instituționalizat. Ulterior, monahismul a început să se organizeze. Instituțiile monahale feminine s-au organizat, spre exemplu, în interiorul comunităților creștine (parohii) sau în imediata lor apropiere și pe lângă centrele episcopale, datorită siguranței pe care le-o garanta comunitatea respectivă sau centrul episcopal.

Pe la jumătatea secolului III, în Bizanț se organiza deja o comunitate monahală feminină. Se pare că din prudență față de riscurile pe care și le-ar fi asumat plecând în pustie, fecioarele sau femeile cu viață consacrată au rămas în interiorul comunităților ecleziastice sau în imediata lor apropiere, consacându-se activităților de caritate ale bisericilor.

Comunitățile monastice întemeiate la început de femeile aristocrate aveau mai degrabă un caracter domestic, în care comunitatea alcătuită la origine din matroana întemeietoare și cameristele sau servitoarele ei, era de regulă stratificată social în grupuri diferite care se întâlneau doar la rugăciune. Ulterior, monahismul feminin s-a dezvoltat ca și cel masculin, femeile înțelegând chemarea paradogmatică a lui Iisus de a-I urma, lăsând în spate tot ce era lumesc.

„**Preoția femeii**”, subiect mediatizat și tratat în postmodernism, este prezentat conform viziunii ortodoxe în **Subcapitolul 5.6.**, pg.254.

Lumea protestantă, sub presiunea mișcării feministe de eliberare și emancipare „*Women Liberation Movement*”, luptă pentru hirotonirea femeilor în toate treptele ierarhice superioare, iar această problematică stringentă pentru mediul reformat apare pe ordinea de zi a multor întruniri bisericești teologice internaționale, fiind abordată și discutată de mediul teologic ortodox prin dialogurile teologice multilaterale și bilaterale ale mișcării ecumenice contemporane.

Feminismul luptă pentru egalitatea sexelor, însă o egalitate ce merge la extrem, anulând orice deosebire naturală sau socială. Este o luptă de desființare a patriarhatului și de feminizare a întregii societăți, de totală libertate sexuală, o strădanie nefirească de a crea omul androgin.¹⁰

În acest sens, teologul Paul Evdokimov afirmă: „*Participarea la producția economică introduce femeia în comunitatea masculină...Meseria îi dă independență...Femeia contractează rapid bolile bărbatului: seducția și atracția plăcerii. Aceeași formație profesională falsifică natura feminină...Nevoia de egalitate face femeia agresivă și o pune pe o poziție de rivalitate. Femeia îl dublează pe bărbat, dar potențialul afectivității sale specific feminin se epuizează și riscă să-și piardă adevărata ei natură.*”¹¹

Întreaga demonstrație a celor ce optează pentru hirotonia femeii se bazează pe cunoscuta concepție teologică a primatului esenței (naturii) asupra persoanei. Plecând de la această viziune, susținătorii preoției femeii se consideră îndreptățiți să afirme că Fiul lui Dumnezeu, prin actul Întrupării asumă natura umană mai presus de distincția bărbătesc-feminin, ajungând la o concluzie „logică” și simplistă : împărțășind aceeași natură umană, femeia trebuie să fie partasă

¹⁰ Wörtz, Bruno, *New Age*, Editura de Vest, Timișoara, 1994, p.145.

¹¹ Evdokimov, Paul, *Femeia și mântuirea lumii*, Asociația filantropică medicală creștină, Christiana, București, 1995.

întregii activități umane, revendicând dreptul la orice profesie: manager, scriitor, avocat dar și pastor (preot).

Pentru Bisericele care fac o deosebire netă între preoția universală și cea sacerdotală, sacramentală, care se obține printr-o taină specială, taina hirotoniei, nu a existat niciodată o problemă canonică reală, punctul lor de vedere fiind clar exprimat: hirotonia femeilor nu poate fi admisă, ea fiind contrară revelației divine.

Cuvântul „*hirotonie*”, are un înțeles multiplu atât în Sfânta Scriptură cât și în Sfânta Tradiție, putând fi interpretat prin termenii de alegere „*eklogy*” sau punerea mâinilor „*heirothesia*”, având referințe implicite la taina hirotoniei.

În Biserica Ortodoxă, hirotonia este identificată cu hirotonia canonică, sacramentală pentru transmiterea preoției speciale, a autorității preoției ierarhice. Ea îi conferă slujitorului posibilitatea ca prin har să-i sfințească, să-i învețe pe ceilalți, și să-i conducă la mântuire.

În Biserica Protestantă, termenul are cu totul altă conotație, având sensul de a-l învrednici pe credincios de o slujire eclesială specială, întotdeauna în legătură cu învățătura despre preoția generală a credincioșilor, accentul fiind pus pe latura învățătoarească, având dreptul de a-i învăța pe ceilalți, drept izvorât din interpretarea Sfintei Scripturi.

Deci, responsabilitatea fiind numai una de ordin social, identificată cu latura conducătoare și învățătoare.

Această clasificare a diferențelor terminologice lămurește problema hirotoniei femeilor, arătând că din punct de vedere canonic, aceasta este complet diferită în Biserica Ortodoxă față de cea Protestantă, neexistând o analogie teologică sau eclesiologică în studierea acestei probleme.

Temeiurile biblice și interpretarea lor patristică, la care se adugă și greutatea pe care le-o conferă practica tradițională în Biserica Ortodoxă vorbesc despre adevărata „*preoție a femeii*” în Biserică, despre adevărata ei slujire.

Argumente împotriva hirotoniei femeii găsim în tezaurul comun al întregii creștinătăți: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

„Instituția diaconițelor” este prezentată pe baza izvoarelor existente (Didascalia Apostolică, Constituția Apostolică și Testamentul Domnului Iisus Hristos), încercând o analiză cât mai obiectivă asupra acestui obiect în **Subcapitolul 5.6.1.**, pg.264.

Un serviciu născut din entuziasmul dragostei și reglementat prin anumite norme, prestat de femei care simțeau forța și dorința de a se dăruia lui Hristos în primul secol, s-a transformat

într-o instituție ancorată dreptului ecleziastic, singulară, care încheagă de-a lungul unei întregi epoci glorioase a vieții pastorale și liturgice a Bisericii, vocația femeii către slujirea religioasă.

Astfel, participarea femeii rămâne pentru câteva secole instituționalizată în acest fascinant ordin care cunoaște în Biserica Orientală o largă răspândire, după cum atestă documentele literare și inscripțiile : Syria, Palestina, Chaldeea, Persia, zona Asiei Mici, Constantinopol, Georgia, Armenia, iar în Biserica Occidentală, conform documentelor, în Galia și Italia. Numai că această instituție ajunge să decadă, având la bază destule motivații: abandonarea botezului adulților, instituirea statutului de fecioare consacrate vieții monastice, instituționalizarea și romanizarea Bisericii după Constantin cel Mare.

La sfârșitul primului mileniu își începe declinul, iar din secolul XI instituția femeilor diaconiței dispare treptat, locul său fiind luat de instituția monahală, trăită în feciorie și închinată lui Dumnezeu. Diaconeasa este redusă la egumena sau abatesa unei mănăstiri unde exercită funcții de conducere a liturgicii orelor, proclamă Evanghelia, citește omilia și distribuie împărtășania celor bolnave.

Din veacul al XII-lea, oficiul diaconiței a dispărut definitiv. Dar slujirea ei n-a încetat nicidecum în enorie, în biserici. Comitetele parohiale își sprijină buna funcționare în special pe fidelitatea și jertfelnicia femeii, pe capacitatea ei de acțiune și pe spiritul ei intuitiv, fin, prin care pătrunde în adâncul sufletului semenului său, menținând legătura preotului cu păstoriții săi.

Funcția de diaconiță are un substrat bine definit din punct de vedere juridic și liturgic în secolul IV. Dacă la început era expresia dragostei și dăruirii unor femei generoase care se dedicau imediat slujirii bisericilor în timpul zilei și în timpul nopții, ulterior instituționalizându-se, se va bucura de o splendoare puțin cunoscută de femeile dornice de a se implica activ în slujirea Bisericii în zilele noastre.

Ca și în cazul diaconilor bărbați, îndatoririle diaconițelor variază de-a lungul secolelor, însă plecând de la documentele istorice existente, se pot stabili câteva sarcini diferite în funcție de bisericile din care acestea fac parte: pregătirea catehetică a celor botezați, activități de binefacere și caritate, îngrijirea săracilor, supravegherea văduvelor și în anumite regiuni, a fecioarelor.

Așadar, femeia era chemată din poziția ei retrasă pe care o avea înainte, spre a participa activ la viața Bisericii, în activitățile practice și de slujire a Bisericii, a comunității creștine, îndeplinind cu cinste și curăție sufletească rolul de presbiterie și diaconițe.

Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție dau mărturie clară că femeia creștină nu a avut niciodată funcție sacerdotală. Dacă ar fi existat un astfel de temei atunci, Miriam sora lui Aaron, ar fi jucat un rol important; la fel și Elisabeta, mama Sfântului Ioan Botezătorul, dar mai cu seamă Fecioara Maria, cea mai aleasă dintre femei, care n-a fost nici Apostol, n-a făcut parte nici din rândul celor 70 și nici diaconiță, rămânând la vocația ei de Mamă și Fecioară, dar și ocrotitoare a vieții.

Rezumând doctrina și tradiția Bisericii, precizăm:

- Mântuitorul a ales pentru slujirea Evangheliei numai bărbați și pe ei i-a trimis la propovăduire, neîncredințând o altă misiune nici măcar mamei Sale;
- Practica neadmiterii femeii la altar se mai bazează pe interdicția categorică a Apostolului: „*să tacă în Biserică*” și „*să nu învețe pe altul*”;
- Istoria Bisericii menționează numai pe bărbați slujitori ai Tainelor, deși tradiția ei ne amintește și de existența diaconițelor, însă slujirea lor se limita la sfera socială;
- În Biserică femeia și-a avut întotdeauna slujirea ei ca mamă, educatoare, profesoară, iar cele care au simțit o chemare specială, au îmbrățișat monahismul, dar niciodată cu pretenția de slujire sacerdotală;
- Un argument hotărâtor este acela că în Biserica Ortodoxă femeile nu au susținut niciodată că și-ar dori o asemenea responsabilitate.

Pretenția hirotonirii femeilor și aplicarea ei în viața unor confesiuni, nu fac decât să creeze dezorientare, tulburare și chiar separare, pentru că o astfel de problemă ridicată de cercurile feministe creează piedici de netrecut în calea consensului Bisericilor pe această temă.

Rolul femeii în Biserică rămâne deci de egală importanță cu al bărbatului, deși nu identic. Nimic nu poate aduce mai mult folos Bisericii și societății- în ceea ce privește devotamentul, entuziasmul, eroismul și operele de caritate – decât femeia prin însușirile sale firești, specifice ei, ce reies din „Misiunea femeii în Biserică. Aspecte practice”, temeiurile scripturistice, patristice și liturgice, ce resping acceptarea hirotoniei femeii.

Ultimul **capitol** al lucrării (VI) **abordează „Provocările contemporane cu privire la femeie din perspectivă misionară”**, plecând de la „**Feminismul contemporan**” în **Subcapitolul 6.1.**, pg.277, tratând și analizând impactul consecințelor sale nefaste asupra societății postmoderne.

Epoca Renașterii a produs din păcate, o întoarcere spre spiritul păgân patriarhal, și o despărțire de adevărurile biblice creștine. De aceea, femeile ce trăiau în acea epocă au început din nou să aprecieze forța în detrimentul slujirii, și să separe din nou natura umană în două entități ireconciliabile. Feminismul liberal și cultural au încercat timp de un secol să demonstreze fie identitatea trăsăturilor feminine cu cele masculine, fie superioritatea celor feminine. Feminismul socialist, existențialist și freudian a încercat să ofere femeilor pârghiile sociale, filosofice și psihologice care să le ajute să ajungă la o identificare cu bărbatul. Actualmente, feminismul tinde spre realizarea unei ființe androgine, în care bărbații și femeile să aibe trăsături comune, spre a se rezolva odată pentru totdeauna problema diferențelor interpersonale și intersexuale.

Începând din 1960, mișcarea feministă prinde din nou contur, printr-o serie de organizații care apar în această perioadă. Astfel, în 1966, ia ființă în Statele Unite mișcarea NOW- National Organization for Women- care va participa în mod deosebit la declanșarea „*luptei pentru eliberarea femeilor*.”

Feministele americane își dau seama că lupta socialistă împotriva capitalismului nu va avea nici un impact direct și radical asupra condiției femeii și că de aceea este nevoie de un curent revoluționar propriu luptei de eliberare feminină. De acum mișcarea feministă începe să se detașeze de teoriile politico-filozofice de care se folosisese anterior cum ar fi: principiul egalității specific Revoluției franceze, lupta împotriva sclavagismului și a discriminărilor rasiale, lupta împotriva sistemelor capitaliste, și să formuleze o teorie specifică luptei de eliberare a femeilor. Anne Tristan, în lucrarea sa „Istoria mișcărilor de eliberare a femeii”, apărută în anul 1977, afirmă că „*sclavagia femeii se datorează civilizației patriarhale*.”

Organizațiile feministe intensifică în această perioadă lupta pentru legiferarea avortului, ceea ce se va întâmpla în Franța în 1974. Și pe plan social, rolul femeii pare să crească din ce în ce mai mult. Este decretată acceptarea femeilor în toate funcțiile publice, se interzice redactarea discriminatorie dintre sexe a ofertelor de angajare și de asemenea se legalizează divorțul prin consimțământ mutual.

După 1980 se înmulțesc și studiile de antropologie, sociologie, istorie, lingvistică, filozofie și psihologie care tratează problema feminină. În multe universități ale lumii sunt formate catedre speciale pentru studiile feministe.

Dacă la nivel social victoriile mișcării feministe par destul de numeroase și de satisfăcătoare, la nivel familial și interpersonal, lupta feministă își propune să atingă numeroase alte obiective. Dreptul la mijloacele contraceptive, la avort și la divorț, precum și programele guvernamentale care încurajează angajarea femeilor în vederea obținerii independenței financiare au provocat schimbarea viziunii femeilor asupra relațiilor în cadrul familiei.

Campaniile homosexualilor și ale lesbianelor în favoarea căsătoriei între persoane de același sex modifică de asemenea imaginea familiei clasice și propun femeilor și bărbaților o alternativă la relația clasică bărbat-femeie.

Acordarea de concedii de paternitate, împărțirea echitabilă a responsabilităților casnice precum și folosirea în școli și în lucrări științifice a unui limbaj ne sexist sunt tot atâtea mijloace de modificare a comportamentului social „*patriarhal*”.

Cu toate acestea, mișcarea feministă nu poate ignora efectele sale negative. Proliferarea la proporții colosale a pornografiei și a prostituției, crearea de către mass-media a imaginii femeii ca obiect sexual, precum și creșterea violenței conjugale sunt tot atâtea realități sociale pe care mișcarea feministă nu le-a putut combate. Toate aceste fenomene care par să se dezvolte tocmai din cauza mișcării feministe, demonstrează că înainte de eliberarea femeii este nevoie de vindecarea bărbatului, victimă a propriului sistem de gândire patriarhal.

Apariția acestor fenomene a împins chiar anumite reprezentante radicale ale feminismului la imaginarea și dorirea unei lumi din care bărbatul să fie eliminat, sau cel puțin anihilat în manifestările sale. Acest deziderat tragic se datorează observației că înseși efectele pozitive ale luptei de eliberare a femeii au fost alterate de influența masculină și transformate în efecte negative.

Dacă în societatea clasică patriarhală, femeia măritată era proprietatea unui singur bărbat, femeia „*eliberată*” din ziua de astăzi se vede obligată de puternica campanie mass-media, să placă tuturor bărbaților cu care intră în contact. Nu de puține ori, o femeie obține până și mult doritele funcții sociale tot în urma satisfacerii bărbatului influent sau datorită programelor guvernamentale de discriminare pozitivă a femeilor.¹² Aceste „*proceduri*” care-i permit femeii contemporane supraviețuirea economică sunt cel puțin tot la fel de umilitoare ca și căsătoriile forțate din secolele anterioare. Iar „*opiul universal*” al eliberării sexuale are repercusiuni tragice

¹² Kourany, Janet, *Feminist Philosophies*, Ed. Prentice-Hall, New Jersey, 1992, pg.143.

asupra vieții sufletești a milioane de femei care caută în zadar în relația conjugală stabilitate și fidelitate, dar nu au parte decât de relații periodice și traumatizante.

Acceptarea femeii în toate sectoarele de activitate, eliberarea sexuală, uniformizarea bărbaților și a femeilor, legalizarea căsătoriilor homosexuale, instituționalizarea educației, tendința spre amalgamarea tuturor concepțiilor și a curenților de gândire, eliminarea sistematică a religiilor monoteiste, toate acestea par a fi rezultatul luptei feministe pentru eliberarea femeii.

A doua parte a acestui capitol prezintă provocările actuale ale „plăgilor” societății secularizate contemporane: **„Divorțul și abandonul copiilor”**(Subcapitolul 6.5.1.1., pg.303); **„Desfrânarea-rană de moarte a iubirii”**(Subcapitolul 6.5.2., pg.310); **„Prostituția-comportament degenerant al iubirii și mercantil”**(Subcapitolul 6.5.3., pg.324); **„Pornografia”**(Subcapitolul 6.5.4., pg.332); **Homosexualitatea feminină – Lesbianism**, (Subcapitolul 6.5.5., pg.354); **„Avortul”** (Subcapitolul 6.5.6., pg.362) și **„Contracepția și sterilitatea voluntară”** (Subcapitolul 6.5.7., pg.381) , încercându-se prezentarea unor soluții misionare.

Dorința femeii de afirmare, antrenarea în ocupații și activități stresante, manipularea ei prin așa-zisa educație sexuală din prisma emancipării sale, promovarea eliberării ei de propria sexualitate și procreere ce nu vorbește de riscurile profunde ce le presupune acestea, au creat bulversări și anomalii în comportamentul femeii, iar prețul plătit pentru recunoașterea egalității ei pe plan profesional, economic și social reprezintă de fapt pierderea celor mai autentice calități ale naturii sale: puterea de jertfă, iubirea profundă și dragostea maternă.

Lumea contemporană, ca și cea din toate timpurile oferă cadrul material pentru dezvoltarea patimilor, grijilor și trufiei pământești. De-a lungul timpului, se poate constata că au rămas aceleași păcate din aceleași patimi și pofte, doar forma săvârșirii lor se rafinează prin creșterea calității civilizației. Familia nu mai este privită ca o instituție fundamentală pentru supraviețuirea individului și reproducerea societății, valorile sale sunt relativizate și în conflict deschis cu duhul lumii. Concubinajul, adulterul, contracepția, avortul, prostituția și divorțul devin în societatea planning-ului nu doar accidente nefericite ci concepții noi de viață, răni de moarte ale iubirii creștine.

Unitatea indisolubilă a căsătoriei, alcătuită între un bărbat și o femeie, fiind o unitate în planul uman nu este atât o unitate organică, fiziologică, ci o unitate prin iubire, o unitate creată din iubirea reciprocă a celor doi. Această unitate se bazează pe iubirea dintre două existențe

umane care se completează și se împlinesc nu numai pe plan trupesc ci și pe cel spiritual. De aici, necesitatea harului Tainei Cununii pentru cei căsătoriți civil, ca să întărească și să desăvârșească unitatea spirituală a celor doi ca suport al legăturii lor naturale. Dar unitatea spirituală este opera celor doi.

Divorțul rupe sau marchează ruperea unității spirituale a celor doi pentru că a pierit iubirea care ținea pe cei doi într-o unitate duală.

După Evanghelie, adulterul „*distruge însăși esența mistică a căsătoriei*”. Iubirea fiind materia Tainei, schimbul de promisiuni nu este decât o mărturisire simptomatică a prezenței reale a iubirii. Adulterul dovedește că n-a mai rămas nimic din materia tainei. Divorțul nu este decât o constatare a absenței iubirii.

Despre această patimă devastatoare, Mântuitorul afirmă: „*Ați auzit ce s-a zis celor de demult: Să nu săvârșești adulter. Eu însă vă spun vouă: că oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui*”(Mt.5,27-28), arătând legătura intrinsecă între curvia interioară cu gândul și cea care se manifestă în trup prin lucrările sale fizice, putând clasifica desfrânarea într-una interioară, sufletească și una exterioară, prin trupul omului.

Dar la rădăcina curviei trupești stă distrugerea, răvășirea și pustiirea sufletului.

Asupra acestei patimi distructive a trupului și a sufletului omenesc și-au îndreptat atenția Sfinții Părinți ai Bisericii și scriitorii bisericești, care potrivit învățaturii Mântuitorului Iisus Hristos și Sfintei Scripturi, au dat un răspuns vehement acesteia, arătând că filavtia sau iubirea trupească de sine, este cauza tuturor patimilor, din ea născându-se cele trei gânduri pătimase: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de argint și al slavei deșarte ce o hrănesc și o sporesc.

Într-o lume desacralizată în care se volatilizează și dispar concepții și mentalități sănătoase, iar ultimele bariere în materie de sexualitate dispar, s-a instalat sexul demistificat, sterilizat, omniprezent. Cultura noastră saturată sexual, în această atmosferă stimulează oamenii să se gândească la sex, încurajându-i în acest sens, subliniindu-se valoarea plăcerii sexuale imediate și astfel crescând autoerotismul, tulburările de orientare, activitatea sexuală premaritală și extramaritală, dar și perversiunile sexuale.

Lipsa unei educații profunde, psihologice, spirituale a aspectelor care privesc relația sexuală între parteneri în cadrul căsătoriei oferă o bază a comportamentului ce implică o etică de complezență „*dacă te simți bine, n-ai decât să o faci*”, fără să se gândească la implicații și consecințe pe termen lung.

Prostituția este un act imoral, comportament păcătos, alternativ și degenerant al familiei și iubirii creștine. Mai grav, această patimă este prezentată ca „*cea mai veche meserie din lume*”, introducând această degenerare în rândul meseriilor și preocupărilor umane legale, pericolul acestui demers este foarte mare deoarece în mintea oricărui om se poate crea ușor confuzia între legal și normal.

Pentru toate acestea, Biserica nu poate fi de acord cu instituționalizarea sau legalizarea prostituției, care ar încuraja destrăbălarea și desfrâul, mai ales în rândul tinerilor, un adevărat atentat la viața de familie – fundamentul creștin al societății românești.

Pornografia este o iconografie demonică ce corupe mintea cu imagini ce murdăresc, antiteză perversă a iconografiei autentice, care are rolul de a da minții și inimii hrană cerească, hrana curăției, binecuvântării și sfințeniei.

Imaginea pornografică incită la patimă sexuală, având consecințe devastatoare. Ea reduce persoana la un simplu obiect de satisfacere a acestei patimi, și produce în noi înșine degradare și stricăciune morală, întunecând și pervertind chipul lui Dumnezeu, care este chip al comuniunii, deschiderii spre celălalt și al libertății. Mișcarea erotică a sufletului este dată de Dumnezeu cu un scop precis: acela de a adânci iubirea și dorul de El, printr-o comunicare personală și adâncă cu o altă ființă umană. Pornografia distorsionează erosul ce devine erotic, focusându-se doar asupra noastră. Ea sprijină și stimulează comportamentele deviante rănind și degradând pe cei care îi înfățișează și goleşte de orice sens al iubirii, fidelității și responsabilității, cel mai intim comportament uman.

Consumatorii de pornografie nu se mai pot iubi, stăpâniți fiind de un alter ego, întunecat, născut și hrănit de această patimă, conștiința și simțurile fiindu-le saturate de excitația sexuală. Excitația indusă de sexul decuplat de relația afectivă este o excitație fără finalitate, care dublată de obsesia fantasmelor create de imaginile pornografice răpesc liniștea mentală și sufletească, inducând irascibilitate și anxietate, depresie, probleme de memorie și atenție, numeroase boli organice, psihice și neurologice.

Homosexualitatea este un comportament sexual aberant, destul de periculos prin consecințele sale nemijlocite asupra partenerilor, dar și prin consecințe imprevizibile însă multiple ale societății întregi:

Homosexualitatea trebuie evaluată și tratată în limitele păcatului care devine patimă constituind a doua natură a omului. Mai mult, această patimă atacă omul în însăși ființa lui,

amenințând viața și dăinuirea lui pe pământ. Luptând pentru câștigarea drepturilor lor, devin un mare risc pentru întreaga societate și pentru relația omului post-modern cu Dumnezeu.

Biserica așează această practică în rândul păcatelor strigătoare la cer, fiind asimilată uciderii și sinuciderii, arătând că alterează firea umană prin murdăria sa morală și fizică, de aceea a rânduit aceleași pedepse ca și pentru ucigași, prigonitori și exploatare. Prin toate aceste canoane și interdicții, urmărește nu atât sancționarea acestei decăderi morale și fizice (fiziologice), cât mai ales conștientizarea gravității păcatului pentru omul împătimit, gravitate morală și biologică pentru viața sa în trup și pentru sufletul său pe calea mântuirii, încercând să ofere un remediu fizic și un tratament duhovnicesc adecvat.

Lesbianismul este fenomenul care a proliferat în societate alături de homosexualitatea bărbătească, incitând și generând controverse. În sfera publică a declanșat un conflict puternic, mai ales cu cei care apară valorile tradiționale, lărgindu-se datorită pretențiilor acestora (homosexuali și lesbiene) ce doresc să-și impună comportamentul și în mentalul colectiv să se înscrie în rândul comportamentelor sexuale normale, fiind văzut „*ca un mod de viață alternativ și viabil*”. Își doresc o legislație specială care să le permită căsătoriile ”homosexuale”, adopții în cadrul acestora și acces fără restricții la locuințe și angajare. În cadrul Bisericii (Catolice și Protestante) militează pentru a permite accesul membrilor comunității lor la serviciul divin (Taina Preoției).

Legea morală, expresie a voinței lui Dumnezeu privind pe om în relația sa cu semenii săi este încălcată prin avort, deoarece aceasta înseamnă nimicirea vieții, iar comparația scandalosă pentru că prin această argumentație simplistă, avortul se raportează la fumat și piraterie.

Mărturia Bisericii prin care avortul este văzut ca o crimă, deoarece începutul vieții umane datează din momentul zămislirii (concepției) este dovedită și susținută de știință, prin constatările marilor personalități ale medicinei ce combat acest cumplit flagel și legiferarea practicării lui.

Într-o societate secularizată, în care omul egoist și egocentrist se declară autonom, eliminându-l pe Dumnezeu din creația Sa, în lipsa unor valori autentice a vieții morale creștine în care se vorbește prea puțin sau deloc despre importanța puținătății sufletești și trupești a persoanei, întâlnim mame care își abandonează copiii sau le suprimă viața încă din pânțe.

Împiedicarea nașterii de copii, atât prin mijloace naturale, cât și prin mijloace artificiale are la bază aceeași intenție de păcat, evitându-se fraudele împotriva naturii, dar având loc o

fraudă împotriva dreptei conștiințe, o pervertire a conștiinței morale și o răcire adâncă a iubirii care nu poate fi decât în slujba vieții, de aceea Biserica condamnă aceste practici.

Având în vedere disciplina Bisericii, fiind însă nevoie de o bună consiliere duhovnicească și o receptare pe măsură, creștinul trebuie să ia aminte la sfatul profesorului Jean Meyendorff ce afirmă în lucrarea sa: „*Le mariaje dans la perspective orthodoxe*”:

„Problema controlului nașterilor și a formelor sale acceptabile nu poate fi rezolvată decât de fiecare cuplu creștin în parte. Soții nu pot lua o decizie dreaptă decât dacă acceptă angajarea lor creștină cu cea mai mare seriozitate, dacă ei cred în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, dacă evită să fie foarte neliniștiți cu privire la siguranța lor materială, dacă iau în considerare faptul că pruncii sunt o mare bucurie și un dar al lui Dumnezeu, dacă iubirea lor nu este egoistă și interesată, dacă-și aduc aminte că iubirea redusă la plăcere sexuală nu este iubire adevărată”¹³.

Perspective misionare

O primă constatare ce se desprinde din această analiză, o constituie faptul că la actuala criză a vieții morale, s-a ajuns tocmai datorită necunoașterii și nepracticării, a neîmplinirii sau ignorării sistematice a învățăturilor duhovnicești ale credinței.

Legat parcă, mai mult de lumesc decât de ceresc, de viața trecătoare decât de promisa viață viitoare și veșnică, gustând mai ușor din plăcerile trupești și efemere decât s-ar fi întrupat din fericirea oferită sufletului de împlinirea faptelor bune, omul de astăzi, este mai dispus în a experimenta îndemnurile lumii în care trăiește, decât cursul ispitelor care îl asaltează tot mai frecvent și violent, decât învățăturilor creștine, care îi par a fi anacronice și tot mai greu de realizat.

Iar toate aceste delăsări sau scăderi morale, i-au influențat puternic concepția de viață, situând pe primul loc lumea aceasta și plăcerile ei, trupul și dorințele sale și trecând în plan secundar dorința de îmbunătățire spirituală, setea de mântuire, drumul spre desăvârșire. Și toate acestea au condus la un laxism moral și o permisivitate largă, și au dat omului o înspăimântătoare familiaritate cu păcatul și cu patimile și l-au făcut insensibil la glasul credinței și al Bisericii.

Astfel, pe bună dreptate putem afirma că situația la care a ajuns omul contemporan se datorează tocmai ignorării acestor adevăruri eterne, singurele capabile să-i aducă în mod real și veșnic împlinirea. De aceea și calea asanării morale și a ridicării căsătoriei și familiei la rangul de sfântă taină, pe care i le-a conferit Mântuitorul Hristos: reîntoarcerea la izvoarele vieții și ale

¹³ Meyendorff, Jean, *Le mariaje dans la perspective orthodoxe*, YMCA-PRESS/O.E.L., Paris, 1986, p.90.

credinței, cultivarea virtuților: credința, iubirea curată și sinceră, jertfa de sine, rugăciunea, înfrânarea, postul.

De altfel, analiștii contemporani ai problemelor cu care se confruntă femeia și bărbatul, recomandă tocmai acest lucru: redescoperirea și reîntoarcerea la vechile valori care au capacitatea de a-i oferi omului sens și împlinire, motivație și dorință de îmbunătățire a vieții sale, iar una dintre ele o constituie familia.

Acordând înalta prețuire familiei, credința ortodoxă dezvoltă o înaltă și frumoasă învățătură referitoare la vocația comunitară a omului, la nevoia de dialog și comuniune a persoanei umane. Ea învață că familia are instituție divină și se bazează pe alteritatea ființei umane, creată în cele două genuri : bărbat și femeie. Dumnezeu, în baza atotînțelepciunii Sale cunoaște faptul că viața omului prin această lume este anevoioasă după cum și mântuirea, „țelul ei cel mai înalt ce este o lucrare pândită de mari primejdii trupești și sufletești. Dacă viața firească este dificilă, cu atât mai grea este înaintarea pe calea îngustă, aspră și cu lacrimi a mântuirii. Și din acest motiv Părintele Cel Cerească îi dă omului ajutor potrivit pentru el, în persoana celuilalt, al soțului sau al soției.

„Această lume, prea masculină, în care harisma femeii nu joacă nici un rol, în care femeia se marginalizează, este din ce în ce o lume fără Dumnezeu, fiindcă este fără Maica Theotokos și Dumnezeu nu se poate naște aici. Este simptomatic că în această ambianță desfrânarea copiilor, incestul și homosexualitatea se afirmă deschis”¹⁴, iar Giradou, în Sodoma și Gomora, spunea: „vremea în care femeia nu mai știe să iubească și să se dăruiască este sfârșitul lumii.”¹⁵

CUVINTE CHEIE: misiunea femeii, rolul femeii, feminism, căsătorie, feciorie, monahism, maternitate, educație, plăgi ale iubirii creștine: divorț, desfrânare, pornografie, prostituție, avort, contracepție și sterilitate voluntară.

¹⁴ Evdokimov, Paul, *Taina iubirii. Sfințenia iubirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, Asociația Christiana, București, p. 216.

¹⁵ Idem, *Femeia și mântuirea lumii*, trad. de Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, București, 1994, p.191.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI

1. *** *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.
2. *** *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară, redactată și adnotată de IPS Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.

AUTORI PATRISTICI ȘI POSTPATRISTICI

1. Sf. Grigorie de Nazianz, Sfântul, *Cuvântul XXXVIII la Teofanie, adică la Nașterea Domnului*, P.G. 36, col. 32.1c..
2. Grigorie de Nyssa, Sfântul, *Despre feciorie*, traducere din limbile greacă veche și latină de Laura Pătrașcu, Editura I.B.M. al B.O.R., București, 2003.
3. Grigorie de Nyssa, Sfântul, *Omilia I-a la Fericiri*, PG44, col. 1197 BC

DICȚIONARE ȘI ENCICLOPEDII

1. *Dicționar biblic*, Editura Cartea creștină, Oradea, 1995.
2. *Dicționar Enciclopedic de Iudaism, Schiță a Istoriei poporului Evreu*, Coord. Viviane Prager, Editura Hasefer, București, 2000.

PUBLICAȚII OFICIALE

1. Layden, Marry Anne, *Use of pornography, including internet pornography, nonconsensual sex, use of prostitutes, acceptance of the rape myth, and permission-giving beliefs*, studiu prezentat la ce de-a 42-a întâlnire anuală a Asociației pentru Terapie Cognitivă și Comportamentală din Orlando, Florida (S.U.A.), noiembrie, 2008.
2. Răduleanu, Pr. Boris, *Fecioara Maria – Născătoare de Dumnezeu*, în Glasul Bisericii, 1976, nr. 9-12, p. 925.
3. Resceanu, Drd. Ion, *Căsătoria și divorțul în Vechiul Testament, studii și articole*, Mitropolia Olteniei.

CĂRȚI DE SPECIALITATE

1. Abrudan, Pr. Prof. Dr. Dumitru Cornițescu, Pr. Prof. Emilian, *Arheologia Biblică*, Editura I.B.M. al B.O.R., Sibiu, 2002.
2. Anghelescu, Nadia, *Introducere în Islam*, Editura Enciclopedică, București, 1993.
3. Evdokimov, Paul *Sacrament de l'amour*, „Epi”, Paris, 1962.

4. Evdokimov, Paul, *Femeia și mântuirea lumii*, Editura Asociația Christiana, București, 1995.
5. Evdokimov, Paul, *Taina iubirii. Sfîntenia iubirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, Asociația Christiana, București, p. 216.
6. Gheorghe, Virgiliu, *Pornografia- maladia secolului XXI*, Editura Prodomos, București, 2011.
7. Gheorghe, Virgiliu și Dârlău, Andrei, *Fața nevăzută a homosexualității*, Editura Cristiana,
8. Habra, Georges, *Iubire și senzualitate*, trad.de Dora Mezdrea, Editura Anastasia, București, 1994.
9. Helys, Marc ,*Le jardin ferme, Scenes de la vie feminine en Turquie*, Paris, 1908,p.12.
10. Istodor Gheorghe, Pr. Dr. ,*Introducere în misiologia ortodoxă*, Editura Domino, București, 2009;
11. Jurcan ,Emil, *Feminismul, o analiză teologică*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2000.
12. Kourany, Janet, *Feminist Philosophies*, Ed. Prentice-Hall, New Jersey, 1992, pg.143.
13. Mănescu, Lorelai Mihaela, *Portret de femeie bizantină*, Editura Sinergii, București, 2007.
14. Onciu, Isidor, *Manual de Arheologie biblică*, Cernăuți, 1884, p.309.
15. Willis,M.Timothy, *Levirate Lons*, în *The New Jerome Biblical Commentary*, London, 1990, p.434.
16. Wörtz, Bruno, *New Age*, Editura de Vest, Timișoara, 1994, p.145.

ARTICOLE ȘI STUDII

- 1.Achimescu, Pr. Prof. Dr. Nicolae, *Familia creștină între tradiție și modernitate. Considerații teologico-sociologice*, în vol. „Familia creștină azi“, Editura Trinitas, Iași, 1995.
- 2.Alexy, Eileen M.; Ann W. Burgess, Robert A. Prentky (2009), *Pornography Use as a Risk Marker for an Aggressive Pattern of Behavior Among Sexually Reactive Children and Adolescents*, în revista „Journal of the American Psychiatric Nurses Association“, nr. 14 (6), 2009.
3. Meyendorff, Jean, *Le mariaje dans la perspective orthodoxe*, YMCA-PRESS/O.E.L., Paris, 1986, p.90.